

VÁLKA O KOMÍN

Hospodářské Noviny, 4. 4. 2019

OSTRAVSKÝ KOMÍN STRAKÁČ, PODLE MÍSTNÍHO PAMÁTKOVÉHO ÚSTAVU I ODBORNÍKŮ VÝZNAMNÝ OBJEKT, MÁ JÍT KVŮLI DLOUHO PLÁNOVANÉ SANACI K ZEMI. ROZPOUTALA SE VÁLKA MEZI AKTIVISTY NA JEDNÉ STRANĚ A STÁTEM A VLASTNÍKEM KOMÍNA NA STRANĚ DRUHÉ.

Na panoramatu Ostravy nelze tento komín přehlédnout. Tyčí se vysoko nad zbývajícími chátrajícími budovami v průmyslovém areálu Dolní oblast Vítkovice, nedaleko od oblíbených atrakcí u bývalé vysoké pece. Díky kostkovanému leteckému značení mu místní přezdívali Strakáč. Už v roce 2002 stát rozhodl, že území, kde komín stojí, bude sanovat v rámci odstranění starých ekologických zátěží. S očištěním budov a půdy v areálu se začalo až loni a Strakáč jako jeden z mála posledních objektů ještě stojí, přestože je jeho demolice již schválena.

Dávno vyhaslý komín se nyní stal žhavým předmětem sporu, který od loňska vedou občanskí aktivisté se společností Vítkovice, jež areál vlastní, a státními institucemi. Jedni ho chtějí zachovat jako památku na průmyslovou produkci města a významný prvek krajiny, druzí ho chtějí nechat odstřelit jako kontaminovaný objekt, který nemá žádnou hodnotu. Válka o komín však ukazuje na hlubší problémy v Dolní oblasti Vítkovic. V Česku i Evropě je areál unikátní a od roku 2002 chráněný jako národní kulturní památka. Postupně zde ale kvůli tlaku majitele, společnosti Vítkovice, kterou vlastní podnikatel Jan Světlík, dochází ke snižování památkové ochrany u různých objektů. Areál tak přichází o svou jedinečnou hodnotu.

„Nyní čekáme na rozhodnutí báňského úřadu, který rozhoduje o tom, zda povolí, nebo nepovolí odstřelit komína. V případě, že ho povolí, může majitel komín zdemolovat. Proti tomu se ještě můžeme odvolat. Jak budeme postupovat dál, ale zatím nevíme,“ popisuje současnou situaci Ilona Rozehnalová, majitelka Antikvariátu a klubu Fiducia, která se dlouhodobě účastní místního veřejného dění.

Společně s Dominikem Raškou, jenž vede spolek Svatý Václav, se snaží od loňska různými způsoby upozornit na to, proč by měl být komín zachován. Pořádají veřejné happeningy na jeho podporu, uspořádali veřejnou debatu s odborníky, založili petice, které podepsalo kolem dvou tisíc lidí, a za Strakáč bojují i na papírové frontě – spojili se s právníčkou a situaci řeší také s úřady. Na konci dubna plánují uspořádat na podporu zachování komína koncert, který zaštitil rektor Ostravské univerzity a podpořila ho třeba operní pěvkyně Eva Dřízgová-Jirušová. „O demolici komína se rozhodlo na základě neúplných a nepravdivých informací. Nechceme dělat zbytečné obstrukce, chtěli bychom se seriózně bavit o našich argumentech,“ vysvětluje Rozehnalová v úsporném zázemí svého antikvariátu, co je jejím cílem. S Raškou upozorňují na několik problémů, které podle nich nejsou v kauze komína jasné.

Sanace zdarma

Přes sto metrů vysoký cihlový komín se vypíná nad Ostravou od roku 1961. Původně byl součástí řetězce výroby surového železa ve Vítkovických železárnách a odváděl plyny, které vznikaly výrobou aglomerátu. V areálu aglomerace, kde komín stojí, se spékala

nekvalitní železná ruda ze Sovětského svazu s dalšími přísadami, aby mohla jít do vysokých pecí. V roce 1998, kdy vysoké pece vyhasly, byl odstaven i komín. Od té doby chátrá.

Při odvádění plynů zůstaly v jeho zdivu mnohé škodlivé a karcinogenní látky, jako například těžké kovy, arzen nebo olovo. Když stát po roce 2000 řešil privatizaci areálu, rozhodl o sanaci této staré ekologické zátěže a také o tom, že ji celou zaplatí. Podle smlouvy se společností Vítkovice má dát ministerstvo financí na sanaci více než 125 milionů korun. Firma tak s vyčištěním areálu nemá velké náklady.

O tom, jak má sanace vypadat, pak rozhodovala Česká inspekce životního prostředí. V rozhodnutí z roku 2005 uvedla, že Vítkovice mají zajistit nebo odstranit zařízení, která mohou znečistit zeminu a podzemní vody, a snížit limity kontaminace areálu na dané hodnoty. Pokud by objekty bránily vyčištění zeminy, měly být podle inspekce zdemolovány. Až v roce 2016 inspekce, ministerstva životního prostředí a financí spolu se společností Vítkovice připravily projekt sanačních prací, kde se podle ministerstva financí závazně počítá s demolicí 42 budov včetně komína. Sanace této části areálu by podle projektu měla trvat do roku 2020 a Vítkovice následně plánují místo využít pro lehký průmysl. „Půjde zejména o prodej pozemků,“ uvádí mluvčí Vítkovic Eva Kijonková.

Nejmohutnější komín

Proč se tedy Raška s Rozehnalovou pustili do beznadějného souboje o objekt, který ještě do loňska téměř nikoho nezajímal? Raška vnímá komín jako jeden z nejvýznamnějších v Česku. „Čistě cihlové tovární komíny se u nás od 80. let už nestaví. Je také dominantou Ostravy a jsem přesvědčen o tom, že když se zbourá celá aglomerace a zůstane jen komín, bude zachována její hodnota a technologický tok výroby železa ve Vítkovicích, který šel od Dolu Hlubina přes koksovnu, aglomeraci až do vysokých pecí,“ popisuje.

Hodnoty komína zdůraznil také projekt Martina Vonky, který působí na katedře konstrukcí pozemních staveb na ČVUT. „Je to nejmohutnější komín v Česku a je jedním z mála zděných komínů vyšších než sto metrů na našem území. Neznám zároveň jiný komín, který by měl dochované letecké značení v podobě kostek,“ vysvětluje Vonka, který od roku 2016 mapuje tovární komíny v Česku a doporučuje jejich využití.

Rozehnalová zase vidí problém v tom, že v Ostravě je zkreslený pohled na industriální krajinu. Komín by měl být považován za součást hornické krajiny Ostravska, protože do ní zapadá stejně přirozeně jako haldy nebo důlní věže. „Drobné stavby jsme dříve neřešili, je to i naše chyba. Řešili jsme spíš velké kauzy vysokých pecí nebo budovy jatek. Dnes jsme se ale posunuli a lidé si začínají uvědomovat, že hornická památka není jen jedna věc, ale celý ráz krajiny,“ domnívá se.

Aktivistům nahrálo i stanovisko Národního památkového ústavu v Ostravě, který loni v srpnu doporučil prohlásit komín za kulturní památku.

Zajistit nebo zbořit

Raška a Rozehnalová se staví hlavně proti výkladu rozhodnutí České inspekce životního prostředí o tom, jak má sanace vypadat. Vítkovice, ale i zapojená ministerstva se na čtrnáct let staré rozhodnutí odvolávají s tím, že nařídilo zbourání objektů. „O tom

rozhodla inspekce, a to již před lety. Na rozhodnutí trvá. Pro vlastníka objektů, nejen komína, to znamená povinnost, nikoliv volbu," říká Eva Kijonková. Vítkovice také tvrdí, že komín by bez sanace představoval kvůli svému znečištění a špatné statické bezpečnostní rizika, a proto je nejlepší ho zbořit. Raška ale míní, že inspekce nic takového ve svém rozhodnutí nenařizuje. „Nejde o žádný příkaz k demolici komína, inspekce říká ‚zajistit nebo zbořit‘. Vyčistit kontaminovanou zeminu lze i bez demolice objektů nad ní," je přesvědčen.

Lze to i podle Vonky z ČVUT a příklady jsou i v zahraničí. Podobně kontaminované komíny byly opraveny a staly se z nich zajímavé turistické atrakce. Zachován byl například nejvyšší zděný komín světa, který sloužil pro huť v americké Montaně. Kolem něj je teď vyhlášen státní park. Do struktur města se začlenil také komín ve španělské Malaze, pozůstatek po olověné huti.

Jak moc je komín Strakáč znečištěný, i když se už více než 20 let nepoužívá, dnes není jasné. Poslední měření pochází z roku 2001, od té doby ale nebyl zaslepen, takže je možné, že znečišťující látky se v průběhu let už uvolnily do vzduchu. „Pouze stojící komín nepředstavuje žádné významné ohrožení úrovně znečištění ovzduší," uvádí Radka Nastoupilová, mluvčí inspekce životního prostředí. Zda komín stále znečišťuje zeminu a podzemní vody tak, že je nutné ho pro sanaci zbořit, inspekce říct nechce. „Nové zkoumání kontaminace je v dané situaci naprosto irelevantní. Soukromý majitel trvá na dokončení sanace a vlastní k tomu veškerá povolení," dodává Nastoupilová.

Povrchní stanovisko

Prozkoumat míru znečištění komína v tuto chvíli ani není možné. Vítkovice si nechaly loni v říjnu vypracovat stanovisko statika, podle kterého je komín v tak špatném stavu, že nejbezpečnější je ho odstřelit. „Kolem komína muselo být uděláno ochranné pásmo, je nebezpečné se k němu přibližovat na 150 metrů. Zdivo má praskliny, stejně jako skruže, horní část komína se drolí," popisuje Kijonková. Podle statika může z komína kdykoliv cokoliv odpadnout.

Rozehnalová z Fiducie oponuje, že stanovisko je nedostačující. „Chybí tam měření, aby se zjistilo, co je nejvýhodnější – zda komín zachovat, nebo ho zbořit. To, co Vítkovice mají, je povrchní," popisuje. Martin Vonka sice uznává, že komín má určitá poškození, ta prý však nemají vliv na jeho celkovou stabilitu.

Po Vítkovicích ale nemůže žádná ze stran sporu takový posudek chtít, není podmíněn zákonem. Spolek Svatý Václav je nicméně ochotný vypracování klasického statického posudku zaplatit. S podobným krokem už jednou uspěl. V minulosti se mu podařilo zrušit rozhodnutí o pokácení lipové aleje v Komenského sadech v Ostravě, když nechal udělat nezávislý dendrologický posudek a díky tomu stromy v sadech nakonec zůstaly.

Stanovisko statika však hraje ve válce o komín důležitou roli – odvolávají se na něj strany, které na jeho základě souhlasí s demolicí komína. Jsou to Vítkovice, ministerstvo financí, ministerstvo kultury, jež řešilo památkovou ochranu komína, Česká inspekce životního prostředí a také magistrát, báňský úřad a městský obvod Vítkovice, jehož stavební úřad také rozhodl o odstřelu komína.

Způsob demolice je další třetí plochou. V roce 2016 rozhodl Stavební úřad městského obvodu Vítkovice o odstranění komínu jeho postupným rozebráním. Loni v prosinci však úřad na žádost společnosti Vítkovice schválil použití trhavin. „Dnes není jiná varianta sanace než odstřel. Rozebírání komína, což je životu nebezpečné, by trvalo měsíce a byla by to násobně vyšší zátěž pro životní prostředí. Při odstřelu bude zajištěno zkrápění a prach se tím zlikviduje zhruba během pěti minut,“ argumentuje mluvčí Kijonková.

Tento názor ale nesdílí Radomír Štěřba, šéf oddělení ochrany ovzduší České inspekce životního prostředí v Ostravě. Podle něj je postupné rozebírání komína vůči úrovni znečištění ovzduší šetrnější. „Nejšetrnější je zachování komína, tedy neprodukování odpadu. Byl jsem osobně u mnoha odstřelů, a i když stojíte stovky metrů od komína, cítíte prach v očích i mezi zuby. Záleží ale na rozptylových podmínkách,“ doplňuje odborník na komíny Vonka. Domnívá se, že likvidace odpadu po zbouraném komínu bude stát zhruba stejně, jako kdyby se vyčistil a opravil, tedy kolem 20 milionů korun.

O změně způsobu odstranění komína nyní rozhoduje také ministerstvo financí. V případě odstřelu se bude lišit cena demolice. „V rozpočtu je cena demolice komínu mechanickým rozebráním zhruba 1,542 milionu korun. V případě odstřelu je vyčíslena na 1,530 milionu korun,“ uvádí Anna Fuksová z tiskového oddělení ministerstva.

Komín měl být podle stavebního povolení zbořen do 30. března, jenže to se nestalo. Vzhledem k tomu si Vítkovice požádaly o prodloužení sanace.

Citlivé téma

Šance zachovat komín jsou zřejmě mizivé, i když cest se nabízí hned několik. Demolici by mohl například zrušit městský obvod Vítkovice, ten však na opakované dotazy HN několik týdnů neodpověděl.

Ministerstvo financí uvádí, že by o vyjmutí komínu z demolice mohla rozhodnout Česká inspekce životního prostředí. Ta to však odmítá s tím, že respektuje soukromé vlastnictví a že by u tak staticky nestabilního komína nebylo možné dokončit sanaci.

„Komín je kontaminován karcinogeny a jeho demolice a odstranění jsou nejnehospodárnějším způsobem odstranění této kontaminace. Komín také podle ministerstva kultury není kulturní památkou a jeho majitel, společnost Vítkovice, a. s., si jeho zachování nepřeje a počítá s jeho demolicí,“ komentuje Anna Fuksová z tiskového oddělení ministerstva financí. Pokud by se komín sanoval jinak než zbořením, nemohlo by ministerstvo financí takové práce hradit a vyčištění komína by musel zaplatit někdo jiný. Město se však ke komínu nehlásí. Investiční náměstkyně Ostravy Zuzana Bajgarová říká, že nepočítá s financováním jeho opravy, protože pro město je prioritní řešení ekologických zátěží a životní prostředí. „Pokud odborná stanoviska jednoznačně poukazují na nutnost odstranění komína, pak je respektujeme, stejně jako aspekt soukromého vlastnictví,“ uvádí Bajgarová. Na další dotazy magistrát odmítl odpovědět.

Další možností zachování komína je památková ochrana. Raška s Rozehnalovou požádali už třikrát ministerstvo kultury o to, aby prohlásilo komín za kulturní památku. Úřad však žádosti odmítl. Komín podle něj nevykazuje výjimečné architektonické nebo stavebně-technické hodnoty, kvůli sanaci aglomerace ztratí svou hodnotu a není v dobrém stavu, takže oprava by zničila jeho autenticitu. Ministerstvo se nepřiklonilo ani k

loňskému doporučení Národního památkového ústavu, aby komín prohlásilo za kulturní památku.

Rozehnalová se ale nevzdává. Na záchraně ostravských památek se podílela už v minulosti. Třeba na začátku tisíciletí se pustila do první veřejné debaty o zachování areálu Dolní oblasti Vítkovice, kde chtěl majitel, společnost Vítkovice, také objekty zbořit, s čímž souhlasilo město i kraj. „Všichni říkali, že to je hromada šrotu, nemá to hodnotu a musí se omezit památková ochrana. Jediný, kdo se památky zastával, byl Národní památkový ústav. Pak se pana Světlíka podařilo přesvědčit, že si může požádat o evropskou dotaci na opravu areálu, a díky tomu se Dolní oblast Vítkovice zachránila. Ta diskuse byla ale úplně stejná jako u Strakáče. Třeba se pana Světlíka podaří přesvědčit znovu, že nejjednodušší řešení není to nejlepší,“ popisuje Rozehnalová.

Její Fiducii také ne náhodou označili autoři mapy Ostravy pro mladé cestovatele za místo, kde se „nahlodává politická situace města“.

Rušení památkové ochrany

Památkáři z ostravského památkového ústavu ale při hlasování o tom, aby komín památkovou ochranu získal, nebyli jednotní. Jejich postoj ovlivnily zásahy, které se v areálu Dolní oblasti Vítkovic v posledních letech dějí. Například v roce 2014 vláda snížila rozsah ochrany areálu v rámci národní kulturní památky.

Naposledy pak v roce 2015 požádala společnost Vítkovice o zrušení statusu kulturní památky u několika objektů v areálu koksovny a vysokých pecí, jako například dopravních mostů, koksárenské baterie nebo nakládací stanice uhlí v areálu Dolu Hlubina. Se zrušením ochrany souhlasilo město, kraj i ministerstvo kultury.

Podle stanoviska ústavu ale dochází tlakem investora k redukci památkové ochrany, areál se stává nečitelným, ztrácí svou vypovídací schopnost a degradují jeho hodnoty. NPÚ také popisuje, že důvodem pro zrušení památkové ochrany je pročištění areálu od staveb, které je pro investora těžké využít k oživení areálu a dochází k násilnému začleňování prvků, jež neodpovídají účelu areálu. Bouráním komínů, mostů a potrubí je podle ústavu narušováno cenné a unikátní panorama.

Ani turisticky hojně navštěvovaná část areálu Dolní oblasti Vítkovic, jejíž součástí je vysoká pec Bolt Tower, interaktivní expozice Svět techniky, Důl Hlubina nebo multifunkční aula Gong, v roce 2014 nezískala významné označení Evropské dědictví. Tuto známku měl areál od roku 2009, v roce 2014 však o ni musel kvůli změně pravidel znovu zažádat a už ji nedostal.

„Areál je velmi důležitým evropským průmyslovým místem, komise ale Dolní oblasti Vítkovic vytýkala, že je v jejím záměru nejednoznačné, jak chce památka zvyšovat povědomí o svém evropském rozměru. Žádost byla dál slabá v roli různých účastníků, ve vyjádření se k projektům a plánům na obnovu a rekonstrukci a také v tom, jak bude místo napojeno na rozvoj města,“ popisuje Tomáš Řepa z Národního památkového ústavu, proč areál označení nezískal.

Podle Evy Kijonkové, která je rovněž mluvčí turistické části areálu Dolní oblasti Vítkovic, už památka o toto označení žádat nebude.

S přispěním Václava Junka

DOLNÍ VÍTKOVICE 1828 V tomto roce rozhodl olomoucký arcibiskup Rudolf Jan o výstavbě železáren ve Vítkovicích. První pec zde byla zprovozněna o dva roky později a byla pojmenována Rudolfova huť.

Unikátní komplex Areál byl jedinečný v Česku i Evropě tím, že zde na jednom místě byly pohromadě důl na černé uhlí, koksovna a vysoké pece.

162 let Tak dlouho se v železárnách vyrábělo surové železo, které pak z Dolních Vítkovic putovalo do blízkých oceláren. Poslední vysoká pec vyhasla v roce 1998. 90 mil. tun surového železa vyrobily Vítkovické železářny za svou existenci.

2002 Rok, kdy se areál stal národní kulturní památkou. V roce 2014 byl ale rozsah této ochrany snížen.

2003 V tomto roce podnikatel Jan Světlík zprivatizoval Vítkovice. Součástí toho bylo také převzetí odpovědnosti za národní kulturní památky v Dolních Vítkovicích.

Colours of Ostrava Od roku 2012 se v areálu Dolní oblasti Vítkovic koná multižánrový hudební festival, který každoročně navštěvuje kolem 40 tisíc lidí.

1,5 milionu Tolik návštěvníků zavítalo do industriálního areálu Dolní oblast Vítkovic v roce 2017.

Nejmohutnější komín Komín v bývalé aglomeraci Vítkovických železáren je vysoký 101 metrů, u paty je široký 15 metrů a jeho vnitřní horní průměr je 9,2 metru. To je podle odborníka na tovární komíny Martina Vonky více, než má nejvyšší český komín ve Chvaleticích. Foto: archiv Martina Vonky

Zdroj: <https://media.monitora.cz/pdf-preview/2576/60745779-1bc8b6d527b908d29131/>